

ingediend op **1873** (2023-2024) – Nr. 1
31 oktober 2023 (2023-2024)

Verslag van de hoorzitting

namens de Commissie voor Economie, Werk,
Sociale Economie, Wetenschap en Innovatie
uitgebracht door Bruno Tobback

over de programmanota
van de Vlaamse Regering
ter bevordering van de Vlaamse industriële
energie- en klimaattransitie

Samenstelling van de Commissie voor Economie, Werk, Sociale Economie, Wetenschap en Innovatie:

Voorzitter: Robrecht Bothuyne.

Vaste leden:

Allessia Claes, Maaïke De Vreese, Andries Gryffroy, Rita Moors, Axel Ronse;

Yves Buysse, Ilse Malfroot, Els Sterckx;

Robrecht Bothuyne, Kurt Vanryckeghem;

Tom Ongena, Maurits Vande Reyde;

Meyrem Almaci, Imade Annouri;

Thijs Verbeurgt.

Plaatsvervangers:

Annick De Ridder, Maarten De Veuster, Philippe Muyters, Elke Sleurs, Tine van der Vloet;

Kristof Slagmulder, Klaas Sloomans, Wim Verheyden;

Stijn De Roo, Loes Vandromme;

Steven Coenegrachts, Bart Van Hulle;

Johan Danen, Björn Rzoska;

Els Robeyns.

Toegevoegde leden:

Kim De Witte.

INHOUD

I.	Inleidende uiteenzettingen	4
1.	Vlaams Agentschap Innoveren en Ondernemen	4
2.	De Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen	6
3.	De Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen	9
4.	De Vlaamse Adviesraad voor Innoveren en Ondernemen	11
II.	Bespreking	14
1.	Tussenkomsten van de leden	14
2.	Antwoorden	17
3.	Bijkomende vragen en antwoorden	21
	Gebruikte afkortingen	23
	Bijlagen: zie de dossierpagina van dit document op www.vlaamsparlement.be	

De Commissie voor Economie, Werk, Sociale Economie, Wetenschap en Innovatie hield op 21 september 2023 een hoorzitting over de programmanota van de Vlaamse Regering ter bevordering van de Vlaamse industriële energie- en klimaattransitie. De Vlaamse Regering keurde deze programmanota goed op 16 juni 2023.

De volgende sprekers namen deel aan de hoorzitting: Bart De Caesemaeker van VLAIO, Wim Verrelst van het kabinet Economie, Pieter Kerremans en Tuur Verschueren van de SERV, Jan Verheeke van de Minaraad en Johan Martens en Annelies Wastyn van VARIO.

De getoonde presentaties zijn terug te vinden op de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

I. Inleidende uiteenzettingen

1. Vlaams Agentschap Innoveren en Ondernemen

Bart De Caesemaeker, beleidsadviseur bij VLAIO, geeft als eerste spreker een toelichting bij de programmanota ter bevordering van de Vlaamse industriële energie- en klimaattransitie, beter bekend als de Klimaatsprong, en begint met de decretale verankering ervan.

Decretale verankering

De basis voor de programmanota is opgenomen in het decreet Wetenschap en Innovatie.¹ Die decretale verankering biedt stabiliteit, alsook de mogelijkheid om op langere termijn te werken. Het is met name de bedoeling om met een rollend systeem van programmanota's te werken, met in het eerste jaar van elke regeerperiode een actualisering met maatregelen op de korte termijn en dat telkens voor een regeerperiode, maar met een doorkijk naar 2050. De rol van de adviesraden, die vandaag worden gehoord, is in het decreet vastgelegd.

Lange- en middellangetermijnvisie en doelstellingen

Het uitgangspunt van het project is dat Vlaanderen de troeven heeft om een van de belangrijkste Europese vestigingsplaatsen te zijn voor duurzame basisindustrie en mogelijk zelfs een nieuwe innovatie-excellentiecluster te worden. Het doel van de Klimaatsprong is dan ook om een industriële transitie te faciliteren waarbij ecologische en economische doelstellingen in evenwicht zijn. Dat is een doelstelling die ook in het Moonshotprogramma terugkomt. Een studie in opdracht van VLAIO ligt aan de basis van zowel de Klimaatsprong als het Moonshotprogramma.² De Klimaatsprong heeft evenwel een meer overkoepelende en beleidsgrensoverschrijdende opzet dan het Moonshotprogramma, dat eerder op onderzoek gericht is.

De studie waarop VLAIO zich baseert, bevatte samengevat vijf werkpunten:

- het opzetten van een beleidskader en overlegstructuur voor het industrieel transitieprogramma;
- het versnellen van de klimaatinnovatie in en voor de Vlaamse basisindustrie;
- de eerste stappen zetten voor de noodzakelijke basisinfrastructuur van de toekomst;
- het opbouwen van de economie rond alternatieve grondstoffen, brandstoffen en circulariteit, afgestemd op de industriële transitie;
- het blijven garanderen van competitiviteit en voldoende energie.

¹ Decreet van 30 april 2009 betreffende de organisatie en financiering van het wetenschaps- en innovatiebeleid.

² Contextanalyse en roadmapstudie: Vlaamse industrie koolstofcirculair en CO₂-arm, Deloitte, VUB-IES, AMS en Climac, november 2020.

Sturing door permanent overlegorgaan

Bart De Caesemaeker gaat dieper in op de opgezette overlegstructuur. De kern van het project is een permanent overlegorgaan waarin vier groepen van stakeholders vertegenwoordigd zijn: de Vlaamse Regering, de betrokken agentschappen en administraties (VLAIO, het VEKA, het Departement EWI en het Moonshotprogramma), de drie federaties van de basisindustrie en de SERV.

Het overlegorgaan heeft als taak de dagelijkse werking aan te sturen en advies te verlenen aan de Vlaamse Regering, onder andere over het ontwerp van programmanota dat elke legislatuur aan de Vlaamse Regering ter beslissing zal worden voorgelegd. In zijn adviesverlenende taak kan het overlegorgaan een beroep doen op gespecialiseerde werkgroepen die het zelf opricht en samenstelt naargelang de behoeften. Die werkgroepen zijn een dynamisch gegeven maar hun opdracht wordt wel telkens in de programmanota omschreven.

Klankbordgroep

Naast het permanent overlegorgaan werd een klankbordgroep opgericht waaraan elk advies aan de Vlaamse Regering en elke gegroepeerde reeks van beslissingen eerst zal worden afgetoetst. Die klankbordgroep bestaat uit een brede vertegenwoordiging van de doelgroep van het project, zodat die voldoende mogelijkheden heeft om zelf input te geven. Iedere geïnteresseerde heeft de mogelijkheid om deel te nemen aan de klankbordgroep, al worden de meest relevante partijen wel gericht uitgenodigd.

Werkgroep Transitie-instrument

In de huidige programmanota worden vier werkgroepen met experts omschreven. De werkgroep die het verst gevorderd is, is de werkgroep die rond een nieuw transitie-instrument en de methodologische ondersteuning via technologietrekkers werkt. De bedoeling van dat transitie-instrument is het faciliteren van klimaatinvesteringen. De bestaande instrumenten in Vlaanderen bieden immers alleen capex-ondersteuning of ondersteuning voor 'capital expenditures', terwijl voor de economische haalbaarheid van belangrijke klimaatinvesteringen ook opex-ondersteuning of ondersteuning voor 'operating expenses' nodig is.

De werkgroep kijkt zeer sterk naar de aanpak in de buurlanden om de voor- en nadelen van hun werkwijze te bestuderen en daaruit een soort van benchmark te distilleren. Er is onder andere al gebleken dat de opbouw van het transitie-instrument complex zal zijn en een bijkomende inspanning zal vragen op het vlak van gespecialiseerde opvolging. De Vlaamse overheid zal dus kennis moeten opbouwen. Een ander element dat uit de benchmarkoefening naar voren komt, is dat er idealiter via een biedsysteem wordt gewerkt, waarbij de initiatieven worden geselecteerd die voor de laagste prijs de CO₂-uitstoot naar beneden halen.

Op het vlak van contracten springen vooral de 'contracts for difference' in het oog. Het uitgangspunt van dat type contract is dat de meerprijs van klimaatvriendelijke technologieën ten opzichte van koolstofintensieve technologieën tijdelijk gecompenseerd wordt om zo het probleem van de hoge operationele kosten op te lossen. Na verloop van tijd kan de subsidie worden afgebouwd en eventueel zelfs omgekeerd. Op die manier verlaagt de overheid het risico voor de investeerders, wat het voor hen aantrekkelijker maakt, en kan er op de langere termijn zelfs sprake zijn van een return voor de overheid.

Werkgroep Innovatie

De tweede werkgroep die zijn werkzaamheden al heeft aangevat, zal in de eerste plaats nagaan of er een steunprogramma kan komen om de kloof tussen onderzoeksresultaten en industriële toepassingen te helpen overbruggen. De werkgroep gaat onder meer na waar er in de Vlaamse aanpak nog hiaten zitten en bekijkt tegelijkertijd de betere cases in het buitenland.

Verder bekijkt de werkgroep Innovatie welke maatregelen de slaagkans bij Europese aanvragen kunnen doen stijgen. Vlaamse initiatiefnemers scoren weliswaar al redelijk goed in Europese programma's maar de mogelijkheden zijn dermate groot dat dit voor de werkgroep een belangrijke werf is.

Ten slotte wil de werkgroep een versterkend advies voor het Moonshotprogramma uitbrengen. Die taak moet nog aangevat worden.

Werkgroep Infrastructuur

De werkgroep Infrastructuur is nog in voorbereiding en zal zich toespitsen op een meerjarenprogramma met betrekking tot elektriciteit, gas, afgevangen CO₂, waterstof, haveninfrastructuur en vergunningskwesties. De bedoeling is om met het oog op de toekomst de nodige infrastructuur uit te rollen en vergunningsprocedures robuuster en rechtszekerder te maken. De werkgroep heeft bijzonder veel informatie om zijn werkzaamheden goed aan te vatten maar wacht nog de energiestudie van het VEKA af voor een herijking of verfijning van alle bestaande informatie.

Werkgroep Energie

Tot slot is er een vierde werkgroep die rond energie zal werken, met als startpunt de al vermelde studie van het VEKA. Voor deze vierde werkgroep is een stuurgroep opgericht die deels overlapt met het permanent overlegorgaan en die een goed zicht moet krijgen op de toekomstige noden in Vlaanderen. De oplevering van de studie zou voor halverwege 2024 zijn, waarna verdere acties kunnen worden geïdentificeerd.

2. De Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen

Pieter Kerremans, secretaris-generaal van de SERV, stelt dat de sociale partners de programmanota Klimaatsprong van groot belang achten. De programmanota moet de energie-intensieve industrie op het spoor zetten richting klimaatneutraliteit in 2050. De snel geëvolueerde geopolitieke context verplicht Europa ook andere sporen te bewandelen richting strategische autonomie en energie-onafhankelijkheid. Er wordt nu, onder meer in het kader van de Europese Green Deal, ingezet op diversificatie van de energievoorziening, versnelde uitrol van hernieuwbare energie en circulaire en koolstofneutrale technologieën.

Op 3 april 2023 formuleerde de SERV, bestaande uit zeven sociale partners, het advies over de Klimaatsprong.

Kansen van een beleidsdomeinoverschrijdende aanpak

Tuur Verschueren van de SERV-studiedienst zal de vijf beleidsaanbevelingen daarin toelichten, maar stipt eerst nog aan wat voor de SERV van belang is in de programmanota. Ten eerste is het positief dat de Vlaamse overheid een beleidsdomeinoverschrijdende aanpak hanteert voor de industriële energietransitie. Deze transitie is belangrijk voor toekomstige generaties en biedt kansen op het vlak van

innovatie, economische groei en werkgelegenheid. Belangrijk is wel om de competitiviteit van het Vlaamse economisch weefsel niet in het gedrang te brengen.

Randvoorwaarden

Als Vlaanderen een voortrekkersrol wil opnemen in de transitie zijn er volgens de SERV een aantal cruciale randvoorwaarden:

- duidelijkheid, consistentie en voorspelbaarheid van regelgeving, beleid en vergunningen;
- aandacht voor financiële condities in het kader van risicovolle investeringen en verhoogde operationele kosten;
- tijdige beschikbaarheid van adequate infrastructuur;
- stimulering van en ondersteuning voor innovatie en onderzoek en ontwikkeling.

Korte- en langetermijndoelstellingen

Daarnaast mag de link tussen de korte- en langetermijndoelstellingen niet verloren gaan. Een toekomstbestendige klimaattransitie bevat een goede balans tussen korte- en langetermijndoelen. Om de tijdsperiode tussen die termijnen te kunnen overbruggen, zijn tussendoelen van cruciaal belang. Die kunnen ervoor zorgen dat actoren begrijpen wat hun verplichtingen op de korte termijn betekenen voor de lange termijn. De SERV vraagt dan ook die tussendoelen in volgende programma's duidelijker te formuleren.

De geplande uitrol van nieuwe productietechnologieën vanaf 2040 wordt bijvoorbeeld te vrijblijvend aangepakt. Met de vijfjaarlijkse procedure van de Klimaat-sprong zouden via tussendoelen alle mogelijke productieprocessen en technologieën kunnen worden geëvalueerd op hun waarde en impact, zodat vanaf 2040 alleen de meest adequate technologieën kunnen worden uitgerold.

Beleidsaanbevelingen

Tuur Verschueren komt zo bij de vijf beleidsaanbevelingen van de SERV:

- een missiegedreven aanpak;
- aandacht voor circulariteit;
- de innovatieve rol van de overheid;
- aandacht voor de sociale dialoog;
- aandacht voor de afgeleide waardeketens.

Missiegedreven aanpak

De SERV vraagt een missiegedreven aanpak voor een brede energie- en klimaattransitie. In de programmanota wordt de uitwerking van de governance voor zowel het beleidskader als de overlegstructuur in de handen gelegd van het permanent overlegorgaan, waar de SERV ook deel van uitmaakt. Dit orgaan heeft het potentieel om te voldoen aan de verwachtingen van een 'lead actor' binnen missiegedreven innovatiebeleid.

Een belangrijk aspect van missiegedreven innovatiebeleid is de quadruple helix – de vertegenwoordiging van kennisinstellingen, de overheid, bedrijven maar ook burgerorganisaties –, zodat er breed gedragen oplossingen kunnen groeien voor maatschappelijke problemen. In het permanent overlegorgaan en de klankbordgroep is die quadruple helix goed vertegenwoordigd, maar in de werkgroepen is dat minder het geval. Daarin kunnen wel experts betrokken worden op een ad-hocbasis maar de SERV vraagt om in alle werkgroepen standaard experts te betrekken uit alle geledingen van de quadruple helix.

Missiegedreven innovatiebeleid is tot slot ook een soort van overkoepelende laag waarbinnen een combinatie van top-down- en bottom-upinitiatieven nodig zijn om maatschappelijk en sociaaleconomisch breed gedragen transitie in een langetermijnkader te kunnen versnellen. Dat betekent dus ook dat er ruimte moet zijn voor bottom-upcreativiteit. De Vlaamse overheid doet dat wel al in haar generieke innovatiebeleid. Er zijn dus al stappen gezet.

Aandacht voor circulariteit

Een tweede beleidsaanbeveling is de aandacht voor circulariteit. De programmanota speelt in op de Europese Green Deal, die ook de klimaattransitie van de energie-intensieve industrie beoogt. In tegenstelling tot het Moonshotprogramma is de Klimaatsprong een beleidsdomeinoverschrijdend programma, wat dus ook een transversale aanpak vereist. De SERV stelt evenwel vast dat circulariteit en omgaan met kritieke grondstoffen, nochtans cruciale onderdelen van de energie- en klimaattransitie, geen inherent deel uitmaken van de programmanota. De nota erkent circulariteit wel als belangrijk voor de transitie maar stelt dat dat binnen Vlaanderen Circulair zal worden opgenomen. Het is logisch dat de overheid dubbel werk wil vermijden maar de SERV wil dat het permanent overlegorgaan kan ingrijpen als zou blijken dat er binnen de Klimaatsprong te weinig aandacht uitgaat naar circulariteit.

Innovatierol van de overheid

De derde beleidsaanbeveling betreft de innovatierol van de overheid. Zoals wel vaker het geval is bij maatschappelijke uitdagingen die innovatie vereisen, moet de overheid ook bij de Klimaatsprong verschillende rollen opnemen: die van coördinator, netwerkspeler, planner en investeerder. Omdat deze rollen op het terrein moeten worden ingevuld, vraagt de SERV dat bij de opmaak van de volgende programmanota, waarin de eerste programmanota geëvalueerd zal worden, ook een hoofdstuk aan de rol van de overheid wordt gewijd.

Aandacht voor sociale dialoog

De programmanota besteedt aandacht aan de complementariteit tussen de klimaat-, economische en sociale transitie enerzijds en de sociale dialoog anderzijds. De actieve betrokkenheid van de verschillende actoren in de governancestructuur biedt volgens de SERV perspectieven om sociale aandachtspunten te kunnen agenderen en integreren. Een van de cruciale voorwaarden voor een succesvolle transitie is namelijk een agenda voor menselijk kapitaal, bijvoorbeeld voor de ontwikkeling van toekomstige vaardigheden of het vinden van gepaste antwoorden voor de krapte op de arbeidsmarkt.

Sociale dialoog is daarbij voor de SERV echt cruciaal. Niet alleen om een breed maatschappelijk draagvlak te kunnen creëren en te vergroten voor de energie- en klimaattransitie, maar ook om in gezamenlijk overleg te kunnen anticiperen op de impact daarvan op arbeidsorganisatie, arbeidsomstandigheden en jobinhoud. Er zijn inspirerende voorbeelden in Europa.

Aandacht voor afgeleide waardeketens

Als laatste beleidsaanbeveling stelt de SERV dat er aandacht moet zijn voor de afgeleide waardeketens van de energie-intensieve industrie. Die sectoren zullen op termijn de spill-overeffecten ondervinden van de Klimaatsprong. De oplossingen die in het kader van de programmanota worden ontwikkeld, moeten dan ook breed worden toegepast in de waardeketens om synergieën te kunnen realiseren.

3. De Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen

Jan Verheeke, secretaris van de Minaraad, geeft ter inleiding de samenstelling van de Minaraad mee. De twee grootste fracties binnen de raad zijn de milieu- en natuurbeweging enerzijds en de sociaal-economische partners anderzijds. Daarnaast zijn de lokale overheden, het buitengebied, de consumenten en de gezinnen vertegenwoordigd en schuiven er een aantal experts mee aan tafel. Die vrij uiteenlopende samenstelling zorgt ervoor dat het niet altijd gemakkelijk is om een consensus te vinden over adviesvragen. In het geval van de Klimaatsprong is dat bijna gelukt. Het advies was zo goed als eenstemmig, met één 'agree to disagree' waar de spreker later op terugkomt.

Minister Jo Brouns stelde de adviesvraag op 24 februari 2023. De adviestermijn liep tot 24 maart 2023 maar er werd uitstel verkregen tot 31 maart 2023. Aan het advies wijdde de raad een informatieve zitting, drie werkvergaderingen en een raadszitting.

Algemene appreciatie

De algemene appreciatie voor de programmanota is hoe dan ook positief. Het is goed dat het programma er komt, er werd allang naar gevraagd. De basisstructuur ervan, met het rollend karakter, wordt positief geëvalueerd. Dat geldt ook voor de dubbele langetermijndoelstelling: het Vlaamse industrieel weefsel verankeren voor de verre toekomst en tegelijkertijd begeleiden naar de vereiste klimaatneutraliteit, in lijn met de internationale en Europese afspraken. Bij die dubbele doelstelling heeft de Minaraad evenwel een nuance. In de roadmap stond dat er maximaal rekening gehouden moet worden met de bestaande waardeketens en de clustering van het industriële weefsel. Maar waardeketens kunnen soms ook echt verouderd zijn. Het komt er dan op aan tijdig dergelijke signalen op te vangen en vanuit de overheid op te treden, vooraleer het te laat is. Het is jammer als er een deelsector teloor zou gaan zonder dat de overheid dat tijdig heeft waargenomen.

Twee uiteenlopende visies

Wat dat laatste betreft, zaten niet alle partners binnen de Minaraad op dezelfde lijn. Sommige partners menen dat de overheid actief keuzes moet maken over de industrieën die aangetrokken, uitgebouwd of afgebouwd zouden moeten worden, wat een sterke technologische capaciteit bij de overheid zelf veronderstelt. Ondersteuning moet, volgens die raadspartners, gepaard gaan met voorwaarden die verband houden met de drie facetten van duurzame ontwikkeling en moet geschraagd zijn op brede participatie van het publiek en het middenveld. Andere organisaties binnen de raad vinden dat het overheidsoptreden gericht moet zijn op steun voor emissiereducerende investeringen die nu nog niet rendabel zijn maar later rendabel kunnen worden. De overheid moet die 'gap' helpen overbruggen om op die manier de Vlaamse industrie tijdens de transitie concurrentieel te helpen houden. Het is in die benadering belangrijk om de aankomende investeringscycli niet te missen.

Volgens Jan Verheeke kan men die twee verschillende visies ook veeleer als complementair zien dan als tegengesteld.

Krachtig management

In elk geval zal de transitie krachtig management vereisen voor de vier uitdagingen die in het advies worden geïdentificeerd: het management van de stakeholders, de doelstellingen op de lange termijn, de doelstellingen op de korte termijn en de neveneffecten en randvoorwaarden.

De Minaraad stelt voorop dat daarvoor een belangrijke versterking van inzet en competenties nodig is bij de diensten van de Vlaamse overheid, zij het niet per se op het vlak van extra personeel, maar vooral op het vlak van kwaliteit en onderlinge netwerking.

Management van de stakeholders

De eerste uitdaging is dus het management van de stakeholders. De Minaraad staat positief tegenover de opgezette overlegstructuur, die door Jan Verheeke in een schema wordt getoond. Er is een permanent overlegorgaan dat advies verleent aan de Vlaamse Regering. Daarnaast komt er een klankbordgroep, die de maatschappelijke implicaties toetst. Voor de Minaraad is het belangrijk dat dit klankbord wordt uitgebouwd tot een impactvol orgaan dat eerder naast dan onder het permanent overlegorgaan, als spil en initiatiefnemer, staat. Het permanent overlegorgaan, de klankbordgroep en de vier werkgroepen moeten elkaar kunnen versterken en in vertrouwen kunnen samenwerken. Dat is cruciaal.

Management van de langetermijndoelstellingen

De tweede managementuitdaging betreft de langetermijndoelstellingen. De Minaraad schaart zich achter de benadering van de roadmapstudie. Investerings- en infrastructuurbeleid te kunnen aanhouden, zodat iedereen goed kan inschatten welke investeringen en infrastructuur nodig zijn tegen 2050.

Daartoe moeten de verschillende actoren die daar binnen de Vlaamse overheid mee bezig zijn, verspreid over de verschillende beleidsdomeinen, hun krachten bundelen en in pikken op, en bijdragen tot, Belgische, Europese en OESO-initiatieven.

De overheid moet volgens de Minaraad parallel werken aan een complementair en visionair ruimtelijk beleid. Men kan niet investeren in infrastructuur en technologie als er geen visie is voor de ruimtelijke uitdagingen die daarmee gepaard gaan.

Management van de korte termijn

De derde managementuitdaging betreft de korte termijn. De eerste twee jaar zal de aandacht vooral gaan naar de governancestructuur: het programma ontplooiën en uitbouwen en het instellen van de vier werkgroepen, die elk een taak op zich nemen uit de langetermijnvisie. Jan Verheeke toont dat in een schema.

De Minaraad heeft voor elke werkgroep een aanbeveling. Voor de werkgroep Transitie-instrument was de mening van de raad dat er al heel wat beschikbare middelen en Europese aanknopingspunten zijn om steun te verlenen. Bovendien bestaat er buiten de economische steunverlening een ruimer financieel kader. Misschien zit er al heel wat winst in een betere afstemming daartussen.

Voor de werkgroep Infrastructuur is het belangrijk om de lange termijn, en dus de keuzes in de roadmap, altijd voor ogen te houden en voor alle investeringen de kosten en baten zeer goed af te wegen, zodat er geen verkeerde keuzes gemaakt worden. Daarnaast moet de werkgroep naar ruimtelijke verdichting streven en inzetten op snelle, efficiënte en rechtszekere procedures.

Wat de werkgroep Innovatie betreft, zijn de verbreiding van beschikbare technologieën en het inzetten op circulaire economie cruciaal.

De werkgroep Energie moet vooral nog wachten op de Energiestudie 2050. Bevoorradingszekerheid is in elk geval een sleutelbegrip als het van de Minaraad afhangt.

Op de korte termijn is het tot slot van belang de 'deliverables', de resultaten die kunnen worden verwacht tegen 2024, voor ogen te houden en om na twee tot drie jaar de werking van de organen te evalueren. Het advies van de Minaraad over de nu ingestelde organen is dus positief, maar binnen twee jaar kan worden nagekeken of er nog iets ontbreekt in deze governancestructuur. Voor de effectiviteits-evaluatie moet worden bekeken welke indicatoren kunnen worden gebruikt.

Management van effecten en randvoorwaarden

De vierde managementuitdaging is om de complementariteit met het VEKP-proces goed te bewaken, met ook de focus op de daarin behandelde non-ETS-industrie en op de afgeleide waardeketens. Ook de complementariteit met de circulaire economie moet worden gezocht en het sociaal aspect verdient de nodige aandacht, zoals ook door de SERV werd aangehaald.

Vervolg

De Minaraad zal de verdere ontwikkelingen met belangstelling volgen. In mei 2023 bracht de raad al een positief advies uit over het voorontwerp van decreet over vervoer van koolstofdioxide via pijpleidingen. Nog in mei 2023 werd in samenwerking met de Nederlandse ambassade een kennisseminar opgezet over infrastructuur voor de energie- en klimaattransitie. Dat werd bijgewoond door actoren uit Antwerpen en Rotterdam die tevreden waren met het initiatief.

In augustus 2023 was er nog een positief advies over het voorontwerp van decreet over waterstofdistributie. Iedereen in de Minaraad vindt dat het nu vooruit moet gaan.

Tot slot zou er in september 2023 nog een advies van de Minaraad komen over de actualisatie van het VEKP, aldus Jan Verheeke.

4. De Vlaamse Adviesraad voor Innoveren en Ondernemen

Annelies Wastyn, beleidsadviseur bij VARIO, brengt in herinnering dat VARIO in 2021 een advies verleende over de wijziging van het decreet Wetenschap en Innovatie. De basisprincipes van dat advies waren een transversale aanpak; een systemische benadering en consistentie met een beleid rond alternatieve grondstoffen, circulariteit en energie; coördinatie en afstemming tussen de verschillende beleidsniveaus; een brede participatie en samenwerking voor klimaatinnovatie.

VARIO heeft die aanbevelingen afgetoetst aan de programmanota Klimaatsprong, en heeft op basis daarvan twaalf specifieke aanbevelingen geformuleerd met betrekking tot de programmanota, waarop telkens al een antwoord is geformuleerd door de Vlaamse Regering. Intussen werkt VARIO nog aan een advies over transformatief innovatiebeleid en de Klimaatsprong zal daarin ook als case worden behandeld.

Situering en scope

VARIO vindt het positief dat er een industrieel energie- en klimaattransitieprogramma wordt opgezet dat breder gaat dan het innovatiebeleid. Ook het Moonshot-programma wordt ingebed in het industrieel energie- en klimaattransitieprogramma. Die inbedding van de verschillende initiatieven in een groter geheel is volgens VARIO evenwel onvoldoende uitgewerkt. In een reactie op het VARIO-advies werd

wel al meegedeeld dat daar in de volgende programmanota meer aandacht voor zal zijn.

Er is volgens VARIO evenmin voldoende aandacht voor synergieën en spill-overs met andere sectoren. Sectoroverschrijdende samenwerking en synergie zijn belangrijk en er moet ook naar de afgeleide sectoren gekeken worden. VARIO kreeg als antwoord op die aanbeveling dat er gezien het korte tijdsbestek, tot 2025, bewust gekozen is voor de sectoren met de meeste impact. Men zal wel nagaan hoe synergie en spill-overs meegenomen kunnen worden en of eventuele instrumenten ook in andere sectoren toepasbaar kunnen zijn. Bovendien staat de klankbordgroep open voor iedereen en zoekt men actief naar een brede insteek.

Organisatorische principes

De voorgestelde governancestructuur met aandacht voor transversaal geïntegreerd beleid en voor de quadruple helix hoort bij een transformatief beleid. De uitdaging blijft om tijdens de implementatie snel en wendbaar te schakelen. Daarbij is het belangrijk om een duidelijke strategie, visie, meerjarenplan en doelstellingen te formuleren en aan een ruim draagvlak te werken.

Het permanent overlegorgaan is een belangrijk orgaan in de organisatiestructuur. De transversale invulling is een zeer goede zaak maar mag nog worden uitgebreid. Omdat de Klimaatsprong aan alle beleidsdomeinen raakt, stelt VARIO voor om deze onder te brengen onder de minister-president. Verder zouden zeker het Departement WSE, gezien het belang van mensen en vaardigheden voor de transitie, en Buitenlandse Zaken en FIT, gezien de internationale dimensie van het programma, nauwer betrokken moeten worden. Het antwoord op die aanbeveling is dat het permanent overlegorgaan decretaal verankerd is, waardoor de samenstelling ervan momenteel niet zomaar kan worden aangepast.

Nog wat betreft de organisatiestructuur stelt Annelies Wastyn dat een goede interactie tussen het permanent overlegorgaan, de klankbordgroep en de werkgroepen cruciaal is. Er moet sprake zijn van tweerichtingsverkeer tussen het permanent overlegorgaan en de werkgroepen en de werkgroepen mogen onderling niet verkokeren. Daarover werd een verduidelijking opgenomen.

Een duidelijke rolverdeling tussen de klankbordgroep en de werkgroepen is volgens VARIO nodig om conflicterende bevoegdheden te vermijden, maar die aanbeveling wordt niet opgevolgd.

De aanbeveling om de klankbordgroep breder en innovatiever in te vullen wordt gedeeltelijk opgevolgd. Intussen nemen bijvoorbeeld het beleidsdomein MOW en AWV al deel. VARIO stelt voor om ook burgerorganisaties, zoals energiecoöperaties, en de stroomafwaartse sectoren, zoals logistiek en mobiliteit, erbij te betrekken, evenals de lokale besturen en provincies.

Regelgevend kader

Met betrekking tot het regelgevend kader stelt VARIO dat een consistent en up-to-date regelgevend kader belangrijk is. Binnen de programmanota wordt dat als langetermijndoelstelling opgenomen. In de operationele doelstellingen lijkt dit beperkt te worden tot het "blijven inzetten op snelle, efficiënte en rechtszekere vergunningsprocedures voor investerings- en infrastructuurprojecten". Volgens VARIO zou een dergelijk consistent en up-to-date regelgevend kader er ook voor de werkgroepen Innovatie en Energie moeten zijn. Voor Innovatie stelt VARIO in dat opzicht voor om te kijken naar regelluwe zones en innovatie in de regelgeving. Het antwoord op deze aanbeveling was positief. Het punt zal worden opgenomen door de werkgroepen Innovatie en Energie.

Evaluatiekader

Naast een regelgevend kader is er een evaluatiekader nodig. Dat werd weliswaar als een van de doelstellingen opgenomen maar voor VARIO moet dat er zo snel mogelijk komen.

De focus van de programmanota ligt heel sterk op de organisatiestructuur en de evaluatie daarvan, maar er moet ook aandacht gaan naar de realisaties en impact van het klimaatprogramma en hoe de realisaties kaderen in de langetermijndoelstellingen, zoals het VEKP.

Een volgende voorstel is dat VARIO bij de vijfjaarlijkse herziening wordt geconsulteerd, specifiek vanuit de invalshoek innovatie. Er werd aangegeven dat bij een eventuele herziening van het decreet over de organisatie en financiering van het wetenschaps- en innovatiebeleid of het W&I-decreet VARIO expliciet opgenomen zal worden.

Voor de evaluatie is het logischerwijs van belang om duidelijke doelstellingen en concrete kwantitatieve KPI's te formuleren, aangevuld met kwalitatieve resultaten. Voorlopig blijven de doelstellingen over het algemeen vrij vaag. Tussentijdse doelstellingen zijn een must. Ook die aanbeveling wordt gevolgd, in de volgende programmanota wordt daar zeker werk van gemaakt.

Doelstellingen voor het permanent overlegorgaan en de werkgroepen

Voor de doelstellingen voor het permanent overlegorgaan en de werkgroepen zou er een mapping moeten gebeuren. Om de complementariteit van het transitieprogramma met andere initiatieven te bewaken, moeten die in kaart worden gebracht. Onder meer het opbouwen van een economie voor alternatieve grondstoffen en circulariteit is belangrijk. Er moet ook een goed zicht zijn op eventuele initiatieven van andere beleidsniveaus; lokaal, federaal en Europees. Er werd aangegeven dat die mapping er voorlopig niet komt, gezien de korte looptijd.

Op het vlak van specifieke doelstellingen heeft VARIO zich voornamelijk gefocust op de doelstellingen van de werkgroep Innovatie. De eerste doelstelling daarover in de programmanota heeft betrekking op het versterken van het Moonshotinnovatieprogramma. Dat programma is zeker belangrijk maar er is ook nog ander strategisch basisonderzoek voor het realiseren van doorbraaktechnologieën die breder gaan dan het Moonshotprogramma, bijvoorbeeld aan de kennisinstellingen.

De tweede doelstelling over het opzetten van een industrieel steunprogramma om de kloof tussen basisonderzoek en de industriële toepassing ervan te overbruggen is volgens VARIO heel belangrijk. Ook hier geldt dat men verder moet kijken dan het Moonshotprogramma. Uit een reactie blijkt dat de werkgroep dat al voor ogen heeft, wat VARIO tevreden stelt.

VARIO formuleerde een additionele derde doelstelling om aandacht te vragen voor de adoptie van technologie uit het buitenland en om in Vlaanderen ontwikkelde doorbraaktechnologieën en energie-innovaties internationaal te valoriseren. Die doelstelling is evenwel niet terug te vinden in de programmanota.

Sociale aspecten

VARIO vraagt meer aandacht voor sociale aspecten want de focus in de uitwerking van de programmanota lijkt toch op technologische doorbraaktechnologieën te liggen. Die zijn belangrijk maar de sociale aspecten mag men daarbij niet uit het oog verliezen. Ze dragen bij aan een breed draagvlak en dat is nodig voor een succesvolle transitie. Daarom stelt VARIO voor om naast de al vermelde vaardigheden

ook inclusie als horizontale dimensie op te nemen in de werkgroepen en meer aandacht te besteden aan de Sustainable Development Goals.

Als antwoord wordt verwezen naar de skillsroadmap voor de Vlaamse klimaattransitie, die mogelijk in de volgende programmanota zal worden verwerkt. Ook zal worden bekeken of er een vijfde werkgroep nodig is, specifiek rond dit thema.

II. Bespreking

1. Tussenkomsten van de leden

Chris Steenwegen begint de vragenronde met het governanceaspect. Ten eerste lijkt de interactie tussen het permanent overlegorgaan enerzijds en de klankbordgroep en de werkgroepen anderzijds nogal eenzijdig. Het initiatiefrecht lijkt uitsluitend bij het permanent overlegorgaan te liggen. Ten tweede is de samenstelling van de klankbordgroep nogal vaag. Hoe zullen alle potentiële geïnteresseerden weten dat ze input kunnen geven? Wie gaat hen uitnodigen?

De Minaraad opperde om meerdere transitie-instrumenten in ogenschouw te nemen. In dat opzicht vraagt het lid zich af hoe de nieuwe instrumenten zich verhouden tot bestaande instrumenten als ETS, dat toch ook tot doel heeft de industrie in een duurzame richting te duwen, maar dan vanuit een marktlogica en uitgaande van een goede allocatie van de investeringen. De investeringen zouden dan gebeuren waar ze het meeste opbrengen en dat naarmate de prijs stijgt. Wat is de meerwaarde van een extra instrument daarbovenop? Bij ETS laat men de markt werken waar men met de Klimaatsprong de overheid laat interveniëren.

Bij de governance valt op dat veel van wat tijdens de toelichtingen naar voren kwam zich eigenlijk op federaal niveau situeert. Maar daar wordt dan weer niets over gezegd. Hoe ziet men de samenwerking met de federale overheid? Daar zitten ook instrumenten en daar zijn ook middelen beschikbaar.

Chris Steenwegen kan zich vinden in een aantal aanbevelingen van de SERV, onder andere wat betreft het formuleren van tussendoelen om tussentijds te kunnen bijsturen. De SERV wijst ook op de rol van de burgerorganisaties. Is voldoende duidelijk hoe die betrokken zullen worden?

Voor circulariteit verwijst de programmanota naar Vlaanderen Circulair, maar het permanent overlegorgaan kan wel ingrijpen als er op dat punt te weinig vooruitgang wordt geboekt. Hoe gaat dat in zijn werk en met welk mandaat zal dat gebeuren? Dreigt er geen parallelle besluitvorming vanwege het permanent overlegorgaan?

Het lid volgt de Minaraad als het over de waardeketens gaat, in die zin dat waardeketens niet tot elke prijs in stand gehouden moeten worden. Waardeketens behouden is geen goede doelstelling op zich. Het is vooral belangrijk om een competitief industrieel weefsel te behouden, maar dat ziet er in de toekomst mogelijk helemaal anders uit dan op dit moment. Hoe kan worden gegarandeerd dat de behoudsgezinde krachten rond de tafel niet alles tegenhouden?

Verschillende sprekers stelden dat de overheid voldoende sterk moet zijn en voldoende competentie in huis moet hebben om de Klimaatsprong te begeleiden. Hoe zien zij dat dan precies?

Management op de lange termijn is een goede aanbeveling van de Minaraad. Maar is het wel mogelijk om vooruit te kijken naar 2050? Er kunnen doelen worden

vooropgesteld maar is het niet te rigide om voorop te stellen hoe die binnen dertig jaar moeten worden bereikt?

De programmanota en het VEKP zijn inderdaad verschillend maar ook met elkaar verbonden.

VARIO had het over de evaluatie. Hoe zal die in zijn werk gaan? Wat zijn de criteria? Wanneer worden er resultaten verwacht? Hoe wordt de evaluatie verwerkt in het beleid? Wordt er nog teruggekoppeld naar de werkgroepen? Hoe houdt men de vinger aan de pols?

Het lid apprecieert dat VARIO aandacht vraagt voor het sociale aspect, inclusie en de SDG's. Vroeg genoeg in het proces moeten er voldoende partijen worden betrokken.

In Nederland heeft de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid gewaarschuwd voor overheidsbeleid dat de ondernemingen te veel pampert, voor een beleid dat te veel subsidieert. Gaat de Klimaatsprong niet wat te veel die richting uit? Riskeert Vlaanderen zo niet de verkeerde investeringen te ondersteunen? Kommen andere mogelijke instrumenten op die manier ook niet te veel onder druk te staan?

Hoever staat de werkgroep Transitie-instrument met zijn werkzaamheden? De problematiek is zeer urgent, de transitie is volop bezig, men is al aan het investeren terwijl het drie jaar heeft geduurd om de programmanota op te stellen. Komt er een soort prioritering in de werkgroepen? Het lijkt alsof de nodige sense of urgency niet aanwezig is, hoewel er ongetwijfeld nuttig werk zal gebeuren.

De eerste programmaperiode is al bijna voorbij en Chris Steenwegen herhaalt daarbij zijn vragen over de (tussentijdse) evaluatie.

Bruno Tobback vindt de programmanota in de eerste plaats een goede zaak. De Vooruitfractie juicht toe dat er op een gestructureerde wijze wordt nagedacht over de toekomst van de Vlaamse industrie en de mogelijke opportuniteiten. De stap naar een koolstofneutrale industrie is onafwendbaar; het is belangrijk dat Vlaanderen die trein niet mist.

Uit de uiteenzettingen trekt het lid twee grote conclusies. Ten eerste voelt hij aan dat zowat iedereen tevreden is met de Klimaatsprong maar de ambitie niet duidelijk, hoog of bindend genoeg vindt. Het lijkt erop dat Vlaanderen wat op twee gedachten hinkt en geen duidelijke keuze maakt om echt de sprong te wagen, met het risico dat er daardoor veel subsidiegeld wordt verspild. Wat denken de sprekers daarover? Is de ambitie helder genoeg? Past de ambitie binnen het globale beleid, is ze voldoende afgestemd op andere ambities van de Vlaamse overheid en andere beleidsniveaus? Vlaanderen heeft volgens Bruno Tobback de troeven in handen om economische groei en duurzaamheid met elkaar te verzoenen. Maar weerspiegelt zich dat ook in de doelstellingen of moet de lat hoger worden gelegd?

Een tweede conclusie is dat het niet voldoende transparant is wie mee aan tafel schuift en met welke belangen. Het lijkt erop dat het vooral de bestaande industrie is die samen met de Vlaamse overheid bekijkt hoe de middelen het beste verdeeld kunnen worden. Op die manier dreigt Vlaanderen heel wat kansen te mislopen en door de realiteit te worden ingehaald. Hoe kijken de sprekers daarnaar? Hoe kan vermeden worden dat er veel belastinggeld gaat naar het in stand houden van wat gedoemd is te verdwijnen? Is het proces robuust genoeg om daarop toe te zien? Zijn er genoeg tegenspraak en transparantie ingebouwd?

Hoe en wanneer zullen de resultaten van de gespendeerde middelen worden gemeten? Het lijkt Bruno Tobback logisch dat dat voldoende snel en ook permanent gebeurt, zodat er tijdig kan worden bijgestuurd als dat nodig blijkt. Hoe kan ook het Vlaams Parlement daar mee op toezien?

Maurits Vande Reyde vraagt zich net als Chris Steenwegen af of alle overheidsmiddelen wel goed besteed worden om het doel van een koolstofneutrale en circulaire industrie te bereiken. Zit Vlaanderen inhoudelijk op de juiste weg of moet er bijgestuurd worden? Wordt er niet te veel gepamperd? Ligt de focus niet te veel op steun in plaats van op bindende targets per sector? Wordt de industrie met andere woorden wel voldoende uitgedaagd om bestaande processen aan te passen? Dat kwam in elk geval niet heel duidelijk naar voren uit de uiteenzettingen.

Daarbij aansluitend is er de vraag of Vlaanderen wel zal kunnen concurreren met overheidsprogramma's zoals in Frankrijk of Duitsland en of het niet beter inzet op synergieën met andere regio's.

Zoals andere leden al aanhaalden, starten vele denkpijpen vanuit bestaande waardeketens. Staat dat de disruptie die hier en daar nodig is niet te veel in de weg? Sommige waardeketens zullen zichzelf nu eenmaal moeten opheffen of zullen moeten transformeren. Wordt daar voldoende over nagedacht?

Allessia Claes stelt dat klimaatverandering en duurzaamheid thema's zijn die wereldwijd hoog op de politieke agenda staan. De internationale klimaatovereenkomsten zijn geen vrijblijvende engagementen en de Klimaatsprong is een belangrijk beleidsdocument dat daaraan tegemoet moet komen met een roadmap richting 2050. De essentie is voor de N-VA-fractie dat de industriële transitie betaalbaar en haalbaar moet zijn, dat ze zich moet voltrekken door betrokkenheid en samenwerking en dat innovatie, onderzoek en ontwikkeling cruciaal zijn om er een succes van te maken. De transitie naar een koolstofneutrale en circulaire economie biedt de Vlaamse industrie kansen. Het kan haar kosten besparen en haar reputatie verbeteren, waardoor ze veerkrachtiger wordt en haar concurrentiepositie kan vergroten.

De Klimaatsprong is natuurlijk maar een plan. De doelstellingen zijn er maar, maar de stappen ernaartoe moeten nog uitvoering krijgen. In dat opzicht is evaluatie een sleutelbegrip. Zijn er met de opgezette overlegstructuur voldoende mogelijkheden om kort op de bal te spelen? Kunnen plannen en doelen indien nodig snel worden bijgesteld? Is er voorzien in permanente opvolging?

Nemen de organisaties die aan het woord zijn gekomen naast hun adviserende rol ook nog een andere rol op?

De Klimaatsprong is een verhaal van middelen en investeringen. De programma-nota maakt gewag van een Vlaams investeringsfonds en pps-structuren. Welke concrete budgettaire vragen zijn er? Hoe sturend moet de overheid op dat vlak optreden? Moet een deel van de middelen die naar O&O gaan, worden ingezet voor duurzaamheid en CO₂-reducerende en koolstofneutrale technologieën?

Regelgeving moet de zaken in beweging houden maar kan in de realiteit vooruitgang fnuiken, ook omdat de politiek soms wat op de feiten achterloopt. Anderzijds moet de overheid een gelijk speelveld creëren en ervoor zorgen dat de industrie niet wegtrekt. Hoe kan de overheid volgens de adviesraden zorgen voor rechtszekerheid zonder innovatie en vooruitgang te hinderen? Welke mogelijkheden heeft Vlaanderen om tegelijkertijd ook een gelijk speelveld te vrijwaren?

De werkgroep Infrastructuur zal zich over het vergunningenbeleid buigen met als resultaat een voorstel met verbeterpunten tegen eind 2023. *Allessia Claes* vraagt zich af of die timing wel haalbaar is.

In 2024 neemt België het EU-voorzitterschap waar. Welke kansen biedt dat om thema's op de Europese agenda te zetten en erop te wegen?

Robrecht Bothuyne ziet dat er al een lang proces is doorlopen om tot de voorliggende structuur te komen, maar voelt toch ook wel wat ongeduld. De Europese industrie staat heel zwaar onder druk en veel landen nemen al concrete maatregelen. Hoeveel tijd heeft Vlaanderen nog om het industrieel weefsel te vrijwaren? Welke timing houdt Vlaanderen het beste voor ogen om nieuwe instrumenten te lanceren?

Er is een kloof tussen basisonderzoek en industriële toepassingen. Hoe wordt die kloof gedefinieerd? Is dat ook in financiële termen uit te drukken? Welke budgettaire inspanningen zullen er in de volgende regeerperiode nodig zijn om van dit verhaal een succes te maken?

Volgens het lid moet er een link komen tussen de beleidsvisie en het vele onderzoek enerzijds en de bedrijven anderzijds. De grote spelers zijn daar zeker al mee bezig maar hoe wordt het brede kmo-weefsel ondersteund om deel uit te maken van de transitie?

2. Antwoorden

Bart De Caesemaeker behandelt eerst de vraag over de link tussen het transitie-instrument en ETS. Een van de opties die wordt bekeken, is om bedrijven een zo goedkoop mogelijke CO₂-reducerende techniek te laten ontwikkelen via een biedsysteem en om daarna via subsidies het verschil tussen die prijs en de ETS-prijs bij te passen. Op die manier worden investeringen financieel haalbaar. Op termijn is de verwachting dat die subsidies kunnen worden afgebouwd. Er is dus een zeer directe link met ETS, al is er nog geen definitieve beslissing genomen over dat transitie-instrument.

Enkele commissieleden vrezen dat de focus te veel ligt op het behouden van wat al bestaat. In de werkgroep Transitie-instrument wordt inderdaad vooral bekeken hoe bestaande bedrijven en structuren zich via een gerichte transitie kunnen voorbereiden op de toekomst. Op het vlak van klimaat horen veel Vlaamse productiebedrijven al bij de wereldtop en de bedoeling is dat ze dat kunnen blijven. Anderzijds richt de Klimaatsprong zich met de werkgroep Innovatie meer op nieuwe initiatieven en doorstroming van beschikbare onderzoeksresultaten. Het is niet de bedoeling om die nieuwe initiatieven van overheidswege van nul op te bouwen. Er wordt wel nagegaan hoe de overheid de risico's en onzekerheid die daarmee gepaard gaan, kan beperken en zo de realisatie ervan kan vergemakkelijken.

Wim Verrelst, adviseur bij het kabinet van minister van Economie Jo Brouns, licht de ontstaansgeschiedenis van de programmanota toe. De programmanota is een uitvoering van een wijziging van het decreet Wetenschap en Innovatie, die er gekomen is om een hiaat op te vullen en te zorgen voor een overkoepelende structuur waarin alle binnen Vlaanderen bevoegde instanties vertegenwoordigd zijn, met als uiteindelijk doel dat de sterke industrie die Vlaanderen nu heeft, er in 2050 nog kan zijn. Die sectoren investeren wel degelijk om een transformatie te kunnen doormaken.

De doelstellingen richting 2050 kunnen inderdaad vaag lijken maar dat is ook nodig om voldoende flexibiliteit te garanderen. Het is moeilijk om zo ver vooruit te kijken en al heel duidelijk afgelijnde doelstellingen te formuleren. Op de korte termijn, richting 2030, zijn er bijvoorbeeld wel heel concrete doelstellingen.

Bart De Caesemaeker vult aan dat er een evaluatie nodig is van de eerste investeringen om te weten wat er op langere termijn mogelijk is. Dat kan ten vroegste vanaf 2027.

Wim Verrelst stelt dat de overheid met de Klimaatsprong probeert heel veel koppen bijeen te zetten, maar natuurlijk kan niet iedereen mee overleggen. Specifiek wat Vlaanderen Circulair betreft, zal het permanent overlegorgaan in de gaten moeten houden waar er eventuele hiaten ontstaan en dat aan de Vlaamse Regering signaleren. Dat is zijn mandaat.

Bart De Caesemaeker voegt daaraan toe dat er zeker congruentie kan zijn. De Klimaatsprong zou in de toekomst bijvoorbeeld kunnen worden ingezet om projecten van Vlaanderen Circulair te ondersteunen. Er komt op korte termijn trouwens een overleg met Vlaanderen Circulair met het oog op een goede afstemming.

In antwoord op de vraag over de middelen stelt *Wim Verrelst* dat er in de programmanota geen budgettaire voorafnames staan. Het zal het parlement zijn dat over de budgetten beslist. Welke budgetten zijn er dan nodig? De werkgroep Transitie-instrument voorziet dat er in de volgende legislatuur heel veel geld nodig zal zijn om vergelijkbare inspanningen te doen als in de buurlanden. Dat zal bij de onderhandelingen voor een volgende Vlaamse Regering zeker besproken moeten worden. Op de heel korte termijn mikt de werkgroep op een testcase, die al voorligt voor de begrotingsbesprekingen.

Bart De Caesemaeker bevestigt dat de industrie mee aan tafel zit om aan te geven waar ze nood aan heeft om de doelstellingen te bereiken maar tegelijkertijd wordt er nagedacht over het betrekken van onafhankelijke partijen, zoals VITO, om een aantal vragen te objectiveren.

Er waren vragen over de circulaire economie en de sociale aspecten. De programmanota moet natuurlijk ergens beginnen. Er is voor gekozen om in een bepaalde volgorde te werken, wat niet wil zeggen dat aspecten die pas later aan bod zullen komen minder belangrijk zijn. Het permanent overlegorgaan wil eerst zicht krijgen op de roadmap en op de keuzes die het kan verwachten. Op basis daarvan kan de behoefte aan competenties en het sociale aspect worden meegenomen.

Wim Verrelst antwoordt op de vraag over de competenties binnen de overheid. Is er niet meer personeel nodig om alles te managen? *Bart De Caesemaeker* en *Geert De Landsheer* van VLAIO zijn aangeduid als kennisdragers en trekkers. De kennis wordt zo binnen een cel verankerd en de cel wordt ook uitgebreid. Voor het technisch voorbereidend werk is er wel externe ondersteuning ingeroepen, maar de kennis en competenties zitten in eigen huis. *Bart De Caesemaeker* is bovendien de voorzitter van het permanent overlegorgaan, het voorzitterschap is dus ook verankerd in de administratie.

Bart De Caesemaeker vult aan dat de externe consultant nauw betrokken was bij de opbouw van het Duitse systeem en ook heel actief deelneemt aan het Nederlandse, wat kan toelaten om bepaalde processen te versnellen. Het zal nodig zijn om heel wat kennis op te bouwen in Vlaanderen. VLAIO zal actief samenwerken met andere agentschappen.

Wat betreft de timing kan de testcase een belangrijke rol spelen om het proces richting concrete oproepen te versnellen, zeker als de opzet niet te groot is, want dan kan het zonder Europese toelating. Als de opzet grootschaliger is, is er een Europees onderhandelingsproces vereist, wat voor een jaar of meer vertraging kan zorgen. Daarbij probeert men ook actief voort te bouwen op wat er in het buitenland al aan werk is verricht, zodat het sneller kan gaan dan in het buitenland.

Wim Verrelst antwoordt op de vragen over de klankbordgroep. De communicatie daarover is vrij ruim opgezet: er zijn heel wat actoren aangeschreven, onder andere alle universiteiten en hogescholen. Het is zeker mogelijk om daar nog verder in te gaan maar er is wel al een zeker evenwicht ontstaan, in die zin dat elke geïnteresseerde uitgenodigd wordt en dat elke vraag om gehoord te worden, behandeld is.

Bart De Caesemaeker merkt daarbij op dat bijvoorbeeld de werknemers in de klankbordgroep goed vertegenwoordigd zijn. Dat heeft misschien te maken met de klimaatroadmaps richting 2050 die sommige bedrijven opstellen, wat voor de medewerkers van het bedrijf een trigger kan zijn om daar bewust over na te denken en om aandacht te hebben voor dat thema.

Wim Verrelst bevestigt dat het federale niveau in de klankbordgroep vertegenwoordigd is maar dat het geen deel uitmaakt van het permanent overlegorgaan. Verder zijn er informele contacten om maatregelen en acties op elkaar af te stemmen. Tot slot zijn er, los van de Klimaatprong, werkgroepen waar de verschillende beleidsniveaus en -domeinen in samenwerken, zoals de werkgroep CCS/CCU.

Bart De Caesemaeker kan melden dat het Departement EWI bezig is met de voorbereidingen van het EU-voorzitterschap, onder andere om de juiste accenten te leggen tijdens het voorzitterschap. Daar wordt dus aan gewerkt, ook op het politieke niveau.

Is de ambitie hoog en transparant genoeg? *Pieter Kerremans* kan niet echt op die vraag antwoorden omdat het advies van de SERV dateert van 4 april 2023 en het toen nog niet mogelijk was om daar een uitspraak over te doen. De SERV is in de eerste plaats vooral heel tevreden met het feit dat de nota er gekomen is. De sociale partners zelf zijn bovendien overtuigd van de hoogdringendheid en koesteren grote ambities, ambities die ze zelf ook uitdragen.

De spreker benadrukt wel nogmaals het belang van tussendoelen. Die moeten toelaten om bij te sturen en de ambities op te meten. Veel zal ook afhangen van de middelen die de politiek veil heeft voor het programma, zeker in de volgende regeerperiode.

De vrees dat de bestaande sectoren vooral zichzelf willen vrijwaren, lijkt *Pieter Kerremans* niet helemaal gegrond. De interprofessionele vertegenwoordiging binnen de Klimaatprong zou daartegen moeten kunnen ingaan.

Ook *Jan Verheeke* staat stil bij de vraag over het ambitieniveau. Net zoals de SERV is de Minaraad in de eerste plaats tevreden dat de programmanota voor de Klimaatprong er is, omdat daar al vrij lang vraag naar was. De volgende stap is dan de vraag hoever het industriebeleid nu moet gaan. Men kan zich bijvoorbeeld afvragen of het beleid naast op innovatie ook niet moet aansturen op 'exnovatie'. Dergelijke vragen zijn evenwel heel delicaat voor een heterogeen samengestelde adviesraad als de Minaraad.

Ook de transparantiekwestie is delicaat. De milieubewegingen hadden bijvoorbeeld graag in het overlegorgaan gezeteld. Uiteindelijk is er als Minaraad voor gekozen om de governancestructuur zoals die nu voorligt een kans te geven. Het advies van de Minaraad is dan ook om de relaties tussen de verschillende deelstructuren te stroomlijnen, wat ook de richting is waarin alles lijkt te evolueren.

Wat de toekomst betreft, is het vooral belangrijk om een toekomstbeeld voor ogen te houden en daaraan beginnen te werken, met voldoende tussendoelen om de voortgang te evalueren. De Minaraad adviseert op dat vlak om zoveel mogelijk

competentie te mobiliseren en iedereen goed bij de les te houden, zodat nieuwe trends snel worden opgepikt.

Er was ook de vraag of het beleid niet te veel focust op subsidies in plaats van op verplichtingen. Dat is de discussie over de spreekwoordelijke wortel en stok. Voor Jan Verheeke spreekt het voor zich dat alle mogelijke instrumenten op elkaar moeten worden afgestemd en het lijkt erop dat dat ook gebeurt. Al valt er met name in het vergunningenbeleid op dat vlak wellicht nog winst te boeken.

De Minaraad heeft zelf geen concrete rol in de werkgroepen, het permanent overlegorgaan of de klankbordgroep, maar een aantal partners van de Minaraad zijn daar wel bij betrokken. Indien gevraagd, kan de raad wel een bijdrage leveren.

Ten slotte is er de vraag of alles snel genoeg gaat en of er voldoende 'sense of urgency' is. Het aanvoelen van Jan Verheeke is dat iedereen de urgentie wel degelijk voelt. De sectoren staan op het punt om beslissingen te nemen en te investeren. Maar als het passende regelgevend kader of de nodige infrastructuur ontbreken, zou het wel eens mank kunnen lopen. Het crisisgevoel is dus wel aanwezig binnen de sectoren.

Johan Martens is raadslid van VARIO en professor aan de faculteit Bio-ingenieurswetenschappen aan de KU Leuven. VARIO denkt dat het concept dat voorligt kan werken, maar heeft ook, net zoals de andere aanwezige adviesraden, een aantal bezorgdheden. Hij formuleert eerst een globale opmerking: de klimaatverandering is een probleem waar iedereen de gevolgen van ondervindt en dat een impact op alle beleidsdomeinen heeft. Bij programma's als de Klimaatsprong is het gevaar dat er louter deeloplossingen worden geformuleerd en daarom is het belangrijk dat het programma beleidsdomeinoverschrijdend wordt opgezet. Het is verder belangrijk dat in de klankbordgroep vertegenwoordigers zitten van alle geledingen van de maatschappij, zodat alle aspecten van de problematiek kunnen worden meegenomen. Als bijvoorbeeld de werkgroep Transitie-instrument gaat kijken naar de prijs van CO₂ en hoeveel subsidie er nodig is om de prijskloof aan te pakken, moet daarbij verder worden gekeken en moet er ook rekening gehouden worden met de maatschappelijke en ecologische prijs. Het mag dus niet te eng worden benaderd.

Een Vlaamse sterkte zijn de onderzoekers die zeer creatief zijn en zeer goed zijn in bottom-up werken. Die creativiteit mag echt niet verloren gaan. Door te werken met tijdsblokken van vijf jaar, de regeerperiodes, en omdat 2050 als einddoel alsmäär dichterbij zal komen, dreigt net dat te gebeuren. Op de korte termijn kan de creativiteit volop spelen om naarmate de deadline nadert voor implementatie te gaan. Daarom moet er een continuïteit zijn op de lagere TRL-niveaus. De focus mag volgens Johan Martens niet volledig verschuiven weg van creativiteit. Men moet een continuïteit bewaren om de creatieve geesten die Vlaanderen rijk is warm te houden.

Enkele commissieleden vroegen zich af of Vlaanderen niet te laat zal komen. De werkgroepen en het permanent overlegorgaan hebben op dat vlak een zeer grote verantwoordelijkheid. De wereld verandert continu. Het is niet mogelijk om met de (technologie)blokken van vandaag de puzzel voor 2050 te leggen. Er moet voldoende ruimte zijn voor creativiteit. Het is cruciaal dat in de verschillende organen mensen zitten die goede inschattingen kunnen maken vanuit een brede toekomstvisie.

Wat betreft vergunningen hekelt Johan Martens de typische Vlaamse kruideniersmentaliteit: alles moet afgevinkt kunnen worden. Regelgeving kan evenwel een handicap zijn als er nieuwe technologieën moeten worden getest of geïmplementeerd. Regelluwe zones zullen een must zijn om de transitie te versnellen.

Vlaanderen heeft hoogstaande chemische en metallurgische industrie en die moet zeker een toekomst hebben. Subsidies hebben een keerzijde, in die zin dat men zich inzet om subsidiestromen voor door de overheid gekozen oplossingen te maximaliseren in plaats van te werken aan echte, creatieve oplossingen voor de klimaatverandering. Daarom is een goede balans tussen subsidies, investeringen en belastingen zo belangrijk; ze moeten elkaar versterken.

Ten slotte was er de vraag naar evaluatie. VARIO, als onafhankelijke expertengroep, biedt zich aan om een voorstel van evaluatiekader uit te werken. Dat moet er dringend komen en Johan Martens stelt dat VARIO die taak kan opnemen.

3. Bijkomende vragen en antwoorden

Chris Steenwegen komt terug op de link met ETS. De kritiek van Groen op het Klimaatfonds is dat de zwaarste verbruikers een groot deel van dat fonds toebedeeld krijgen om de prijs van ETS af te zwakken. Dat stimuleert niet om te innoveren. De overheid zal dus niet zomaar middelen mogen inzetten, ze zal er ook strenge voorwaarden aan moeten verbinden.

Wat betreft de waardeketens merkt het lid op dat veel innovatie gebeurt buiten de grote industriële sectoren, bij de kleinere bedrijven die niet altijd even zichtbaar zijn. De spelers rond de tafel moeten daar oog voor hebben en er zeker voldoende ruimte voor laten.

VITO een rol geven is een goede suggestie. Het is een instantie die vanuit een zeer grote expertise mee kan oordelen over bepaalde voorstellen.

De volgende regeerperiode zal er volgens de sprekers veel geld nodig zijn, maar hebben ze een idee van de grootteorde?

Is het mogelijk om al meer informatie over de testcase te geven? Hoe zal die eruitzien en wat denkt men eruit te kunnen leren?

De klankbordgroep is op dit moment nog maar één keer samengekomen. Hoe vaak zal die in de toekomst samenkomen? Hoe actief zal die groep worden ingeschakeld in het hele programma? Enkele sprekers hebben een sterk pleidooi gehouden om een brede groep nauw te betrekken. Eén keer per jaar samenkomen met een grote groep zal weinig toegevoegde waarde hebben.

Bruno Tobbac begrijpt uit de uiteenzettingen en antwoorden dat iedereen nog zijn weg aan het zoeken is. Dat is de schrijnende vaststelling. Vlaanderen wordt ingehaald door de tijd en voorbijgestoken door andere landen. De Vlaamse Regering heeft veel ambities geuit maar heeft getalmd met de uitvoering ervan.

Ook Bruno Tobbac steunt het idee om VITO nauwer te betrekken. Hij merkt wel dat de sprekers wat op de vlakte blijven als het gaat over transparantie en permanente evaluatie op basis van duidelijkere ambities en criteria. VITO zal de nodige technologische input kunnen geven maar belangrijke sociale, macro-economische en zelfs geopolitieke bedenkingen komen nog te weinig aan bod. Niemand heeft een helder beeld van waar het naartoe moet. De Klimaatsprong zou daarbij kunnen helpen, maar daarvoor zijn er ook meer diverse stemmen nodig rond de tafel.

Bart De Caesemaeker antwoordt dat de frequentie waarmee de klankbordgroep zal samenkomen recent besproken is in het permanent overlegorgaan. Er komt op korte termijn een overleg met de klankbordgroep, onder andere over de communicatie aan een breder publiek.

Wim Verrelst linkt de discussie over de grootteorde van de middelen aan een aantal fundamentele beslissingen die de volgende Vlaamse Regering zal moeten nemen, deels op basis van de werkzaamheden van de werkgroepen Transitie-instrument en Innovatie, alsook de testcase.

Bart De Caesemaeker vult aan dat het permanent overlegorgaan en de werkgroepen zich nog buigen over de testcase. Er wordt gekeken in de richting van directe elektrificatie. De EU ziet dat als een van de beste manieren om op de korte of middellange termijn CO₂ uit de lucht te halen. Bovendien is dat een project dat kleinschalig genoeg kan blijven om de aanpak niet eerst aan Europa te hoeven voorleggen.

Wat wil men dan testen? Hoe men een biedprocedure moet aanpakken, hoe men contracten moet opstellen, hoe de subsidiestromen moeten werken en hoe de overheid na verloop van tijd een return kan krijgen. Daarnaast wil men ook kennis opbouwen, bijvoorbeeld over de manier waarop gemeten wordt hoeveel CO₂ er effectief minder uitgestoten wordt. Ook begrotingstechnisch moet er heel wat worden uitgezocht, want de subsidiebedragen liggen nog niet vast. De bedoeling is dus om met de testcase iets significant te doen met het oog op de klimaatdoelstellingen, maar tegelijkertijd om het kleinschalig te houden, zodat alles op korte termijn uitvoerbaar blijft en de test input oplevert die de volgende regering kan ondersteunen in haar besluitvoering.

Wim Verrelst benadrukt dat de roadmap drie fasen bevat en dat er volop gewerkt wordt aan wat voor de periode 2020-2030 naar voren is geschoven. Hij is het dus niet eens met de analyse dat het beleid nog zoekende is; alles gebeurt conform de roadmap.

Bart De Caesemaeker vermeldt daarbij dat Vlaamse bedrijven er zeer goed in slagen om Europese steun aan te vragen voor infrastructuur, zeker gezien de grote concurrentie.

Wim Verrelst antwoordt tot slot op de opmerking over kleine bedrijven en disruptieve technologie. Het is moeilijk om met bedrijven te spreken die er nog niet zijn. Maar de werkgroep Innovatie heeft ook wel de taak om zogenaamde technologie-trekkers aan te stellen die voeling hebben met nieuwe technologieën en weten waar er opportuniteiten te vinden zijn.

Robrecht BOTHUYNE,
voorzitter

Bruno TOBBACK,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

AWV	Agentschap Wegen en Verkeer
capex	capital expenditure of capital expense
CCS	carbon capture and storage
CCU	carbon capture and utilisation
ETS	emissions trading system
EWI	Economie, Wetenschap en Innovatie
FIT	Flanders Investment & Trade
KPI	kritieke prestatie-indicator
Minaraad	Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen
MOW	Mobiliteit en Openbare Werken
O&O	onderzoek en ontwikkeling
opex	operating expenditure
pps	publiek-private samenwerking
SDG	Sustainable Development Goal
SERV	Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen
TRL	technology readiness level
VARIO	Vlaamse Adviesraad voor Innoveren en Ondernemen
VEKA	Vlaams Energie- en Klimaatagentschap
VEKP	Vlaams Energie- en Klimaatplan
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
VLAIO	Agentschap Innoveren en Ondernemen
WSE	Werk en Sociale Economie